

Changing Lanes Filmiyle Stoa Felsefesini Yeniden Düşünmek: “Apatheia” Durumuna Ulaşmak

Rethinking the Stoic Philosophy with the Changing Lanes: Achieving “Apatheia”

Yasemin Özkent

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü
email: yaseminuzuntok@selcuk.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8617-8429>

 Bu makale bilimsel etik ve kurallara uygun hazırlanmış ve intihal incelemesinden geçirilmiştir. Etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Atf (APA 6)/To cite this article

Özkent, Y. (2020). Changing Lanes filmiyle Stoa felsefesini yeniden düşünmek: “Apatheia” durumuna ulaşmak. *Atatürk Üniversitesi Güzeli Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(45), 476-484. doi: <https://doi.org/10.35247/ataunigsed.703969>

Makale Gönderim Tarihi/Received: 15/03/2020

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 08/09/2020

Makale Yayın Tarihi/Published: 22/10/2020

Research Article/Araştırma Makalesi

Öz

Stoa felsefesi Helenistik çağın en önemli felsefi öğretisi olarak ortaya çıkmıştır. Kurucusu olan Kıbrıslı Zenon, İlk Çağ felsefesinin en önemli filozofları olan Sokrates ve Platon'un düşüncelerinden, aynı zamanda kynik görüşten etkilenerek 4. yüzyılın sonlarına doğru Atina'da “Stoa poikile” okulunu açmıştır. Üç büyük döneme ayrılan okul, asıl gelişimini Roma İmparatorluğu'nun hakim felsefesi olarak sağlamıştır. Stoa öğretileri, insanın bağımsızlığı, doğaya uygun yaşama ana düşünceleri etrafında mutluluğa erişmek, içgüdü, tutkular, erdem, erek, iyilik ve kötülük üzerinde temellenmiştir. Öyle ki insan doğaya ters düştüğünde yaşamının kontrolünü tutkulara, korkulara, erdemsizliğe bırakmış olur. Bu öğretiler ekseninde ortaya çıkan çalışmada, Roger Michell'in *Changing Lanes* (2002) filminin Stoacı perspektiften nasıl anlamlandırıldığını bulgulamak amaçlanmaktadır. Film, duygu ve rasyonel düşünce arasındaki çatışma, mutlu hayata ulaşmada tutkuların engelleyiciliği, insanın doğa ile uyumlu yaşamaya olan yakınlığı gibi Stoa akımının önde gelen öğretileriyle değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel savını Stoa felsefesinin yüzyıllar sonra bile mutluluğun kapısını aralayan bir düşünme pratiği olarak kullanılabileceği oluşturmaktadır. Çalışmada ele alınan film, Stoa felsefesi kavramları çerçevesinde niteliksel analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda filmin sonunda karakterlerin “apatheia”ya ulaşarak mutluluğuna engel olabilecek şeyleri alt etmesi, öğretilerin filmde yeniden üretimini ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma, sinemanın felsefi metinlerden yararlanma eğilimini açığa çıkarması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Stoa Felsefesi, *Changing Lanes*, Roger Michell, Apatheia.

Abstract

Stoic philosophy is the most important philosophical doctrine of the Hellenistic age. Zenon, the founder of the Stoic philosophy, opened the “Stoa poikile” school in Athens towards the end of the 4th century, influenced by Socrates, Plato's thoughts, the most important philosophers of the first era philosophy, and kynik view. The school, which is divided into three major periods, provided its real development as the dominant philosophy of the Roman Empire. The Stoic teachings are based on human independence, achieving happiness around the main thoughts of living in accordance with nature, instinct, passions, virtue, purpose, good and bad. So, when one contradicts nature, she/he leaves the control of her/his life to passions, fears and virtueless. The study, which emerged from this teaching, aims to find out how Roger Michell's *Changing Lanes* (2002) film was interpreted from the Stoic perspective. The film was evaluated with Stoic teachings such as the conflict between emotion and rationality, the inhibition of passions in reaching happy life and the tendency of the study is that the Stoic philosophy can be used as a thinking practice that enables reaching happiness even centuries later. A qualitative analysis method was used in the analysis of the film evaluated in the study within the framework of Stoa philosophy concepts. In this context, the teachings are reproduced in the film, with the characters achieving “apatheia” at the end of the film and overcoming things that could hinder their happiness. In this respect the study is important in terms of revealing the tendency of cinema to benefit from philosophical texts.

Keywords: Stoic Philosophy, *Changing Lanes*, Roger Michell, Apatheia

*Bir zamanlar Stoa,
Bulutların ardından bakan yaşlı filozoflar yetiştirdi...
(Boethius, 2017, s. 250).*

1. Giriş

Seneca'nın (2017, s. 17) deyişiyle felsefe, kadim medeniyetlerden beri insanın mutluluğa erişmesine ışık tutan bir yaşama sanatıdır. Felsefe, sadece bir düşünme eylemi olmanın ötesinde kendini anlamayı, dünyayı anlamayı ve dahası dünyaya uyum sağlamış bir şekilde yaşamayı sağlar. Mutlu olma isteğinde olan insana felsefenin verdiği karşılıkların başında Stoa öğretileri gelir. Stoa felsefesi son derece kapsamlı bir dünya görüşü, hem bilgi hem de varlık kuramı, doğa ve ahlak felsefesini içeren felsefi sistem ve insanın evrendeki konumunu sorgulayan kapsamlı bir yaşam kılavuzudur (Arslan, 2008, s. 220-221). Yaşamın her alanına dokunan bu öğretiyle Antik Yunan'la ilgili metinlerde karşılaşılar. Günümüzde ise mutluluğa erişmeye çalışan insana bilgelik ahlakı olarak yol gösterir.

Antik Yunan felsefesinden doğan Stoacılığın 2000'li yılların toplumsal hayatında ideal bireyler oluşturmadaki yol göstericiliği önemlidir. Stoa felsefesinin filizlendiği koşullarla günümüz toplumlarındaki bir takım benzerlikler bu

bağa yol açmaktadır. Zeller’in (2008, s. 293) topladığı biçimde Stoa felsefesinin ortaya çıktığı Helenistik dönemin siyasal ve düşünsel ortamına bakıldığında Makedonya Kralı İskender’in Yunan şehir devletlerini yıkarak, imparatorluk kurması bireyler üzerinde derin ve esaslı bir tesir bırakmıştır. Antik Yunan anayurdu bağımsızlığından ve siyasi etkinliğinden mahrum olmuştur. Ülkenin refahı giderek gerileyerek, manevi etkinliğinden uzaklaşan inançlar yüksek ve liberal amaçlara yönelmiştir. Günlük yaşam mücadelesinin içinde eriyen ahlak, bilimsel dünya görüşü oluşturmak için sönen arzu, pratik problemleri daha ön plana çıkararak, felsefenin değerini geri plana itmiştir. Bu şartlar altında felsefenin misyonu bireyin kendini harici şartlardan bağımsız kılarak içsel hayatına çekilmesine dönüşmüştür. Yani insan, tıpkı günümüzde olduğu gibi yüzünü topluma değil bireysel kurtuluşa yöneltmiştir. Felsefenin her türlü konusuyla ilgilenseler de Stoacı filozofların temel meseleleri iç dünyalarında aradığı mutluluktur.

Çalışmanın odaklanacağı 2002 tarihli *Changing Lanes* filmi ilk bakışta günlük yaşantıda rastlanabilecek herhangi bir öykü gibi görülebilecekken, izleme eylemini film-felsefe ilgisi üzerine kuran izleyici için duygu ve rasyonel düşünce arasındaki çelişkiyi Stoacı öğretilerle yorumlayan bir düşünme pratiğine dönüşür. Film, doğaya uygun davranma, dış güçlerin ve duyguların mutluluğa etkisi, erdem, mantık, tutkular, objektif değer anlayışı gibi bir çok konuya değinir. Filmin analiz nesnesi olarak seçilmesinde bu özelliği etkili olmuştur. Bu doğrultuda film, Stoa öğretileri çerçevesinde analiz edilmiştir. Hikayede anlatılmak istenen, yaşadıkları kaza sonrasında hayatlarını sorgulama sürecine giren iki karakterin bu kavramlar üzerinden kendi yaşam felsefelerine ulaşma sürecidir. Dolayısıyla diğer sanat dallarından daha fazla özdeşleşme gerçekleştirebilen sinemanın gücüyle filmi felsefi kavramlarla düşünme imkanı ortaya çıkar.

2. Yöntem

Sinemanın felsefeyle olan ilişkisi en temelde insanın doğası üzerine düşünmesine aracı olmasıdır. Sinema, felsefenin varoluş, yaşamın anlamı, din, ahlak gibi kavramlarının kendi olanakları çerçevesinde tartışılmasına imkan tanımaktadır. Bazı filmlerin anlatılarını felsefi kavramlar oluşturur ve bu filmleri felsefi bağlam dışında okumak olanaksızdır. Bu yüzden sinema ve felsefe arasında kurulan ilişki çok yönlü düşünmeyi, filmleri felsefe yapan bir düşünme süreci olarak ele almayı gerektirmektedir (Kabadayı, 2013, s. 51-52). Bu çalışmanın çıkış noktasının sinemanın felsefi metinlerden yararlanma eğilimi oluşturmuştur. Çalışmada sinemanın anlatım imkanlarıyla, felsefi bir kavramı nasıl aktardığı araştırılacaktır. Bu doğrultuda niteliksel analiz yöntemine başvurularak sinema-felsefe ilişkisi ele alınacaktır.

Niteliksel analiz kuramları ve kavramları açık hale getirerek anlaşılmasını kolaylaştıran, diğer yöntemlere göre daha az standartlaşmış bir analiz yöntemidir. Nitel analizde bir hipotezi test etmek yerine bir kuramın, kavramın ya da yorumun akla yatkın olduğu gösterilmeye çalışılır. Nitel araştırmacı tekrar eden davranışlar, nesnelere ya da fikirlerin oluşturduğu örüntüyü toplumsal kuramla açıklayarak genel bir yoruma doğru ilerler. Yani veriler analiz edilerek, örüntüye ulaşmaya çalışılır (Neuman, 2014, s. 314-326). Niteliksel analizin bir diğer özelliği, insana ve topluma ait olayları evrensel genellemelere girişmeden daha özel bir alanda inceleme olanağına sahip olmasıdır. Kavram ve teorilerin oluşumuna odaklanan bu özgün formu sayesinde dinamik bir yapı kazanır (Baltacı, 2019, s. 382-383). Niteliksel analiz yönteminin felsefi kavramların sinemada yorumlanmasına yönelik sunduğu imkanlar çalışmada yöntem olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışmada *Changing Lanes* filmi Stoa felsefesi kavramları çerçevesinde niteliksel analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Çalışmanın yanıt aranacak temel sorularını *Changing Lanes* filmi karakterlerinin yaşamlarını sekteye uğratan temel mutsuzluklarının Stoa öğretileriyle aşılabildiği, hikayenin seyrinin Stoa felsefesi çerçevesinde nasıl yorumlanacağı oluşturmaktadır. Çalışmanın temel savı Stoa felsefesinin yüzyıllar sonra bile -filmin kendisini bir düşünme pratiği olarak ele aldığımızda- mutluluğun kapısını aralayan bir düşünme pratiği olarak kullanılabilirliği. *Changing Lanes* filminin çözümlenmesinde Stoa felsefesinin çeşitli dönemlerine ışık tutan Seneca, Cicero, Aurelius, Laertios gibi düşünürlerin görüşlerinden ve kavramlarından yararlanılacaktır. Ayrıca, Stoa felsefesinin Eski Stoa, Orta Stoa ve Geç Stoa olarak üç döneme ayrıldığı ve çalışmada Stoacılığın dönemlere ayrılarak değil bir bütün olarak ele alındığının altını çizmek gerekir. Niteliksel analiz yönteminde ilk olarak ele alınan konuyla ilgili kuramsal çerçeve çizilerek, sonrasında bu çerçeve bağlamında örneklerle bağlantı kurulur. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle Stoa felsefesinin gelişiminden başlanarak kavramsal çerçevesi çizilecek, sonrasında *Changing Lanes* filmi bu çerçeveye dayandırılarak, Stoacılığın öğretileri aracılığıyla çözümlenecektir.

3. Stoa Felsefesi

“Antikçağın özdekçi doğa öğretisi” olarak özcü bir tanımlama yapılabilecek stoa felsefesinin çıkış noktasını Sokrates ilkesine dayanan “doğru düşünmek” oluşturur. İyi davranmak ve iyi yaşamak doğru düşünmeye bağlı olarak gelişir. Özenle sınırlandırılmış bir töre –ahlak- iyi yaşamın tek şartıdır. Ahlakın ölçüsü ise doğaya uygun olandır. O halde insan mutlu bir yaşam sürdürmek için doğaya uygun davranmalı ve doğanın ereğine karşı koymamalıdır. Stoacı ahlaka sahip bilge insanın en temel özelliği doğaya benzer olarak “apatheia” –

duyumsamazlık- içinde olmasıdır. Öyle ki duygulanımlara kapılmayan insan her türlü acı ve hazzı karşı tepkisizleştiğinde mutluluğa erişir (Hançerlioğlu, 1998, s. 167-168).

Stoa Okulunun tarihçesi üç büyük döneme ayrılmıştır. M.Ö III. yüzyılda Eski Stoa'nın merkezi Atina'dır ve Kitionlu Zenon, Kleantes ve Khrysippos öncülük etmiştir. M.Ö II. yüzyılda Diogenes, Antipater, Panetius, Posidonius'un önderliğinde Orta Stoa, M.S I. ve II. yüzyıllardaki Geç Stoa ya da İmparatorluk Stoası'nın temeli ise Roma'ya dayanmaktadır. Bu dönemin Stoacı bakışı ilgisini ahlaka yoğunlaştırdığından mantık ve fiziği dışlayan bir yapılaşma gerçekleştirmiştir. Seneca, Musonius Rufus, Epictetos ve Marcus Aurelius Stoa felsefesinin Roma'da gelişmesine katkı sağlayan öncü isimlerdir (Gökberk, 2002, s. 91-112). Zenon'la gelişen Erken Stoa yerleşik ahlak anlayışlarına eleştiride bulunarak insan için gerçek “iyi”nin sağlık, zenginlik ya da dünyasal başarıda değil yalnızca erdem ve erdemsizlikte bulunabileceğini panteist bir anlayış üzerinde temellendirmiştir. Bu ahlaki görüşleriyle Stoacılık geleneksel ırk, cinsiyet ve toplumsal sınıflanma yapılarını aşarak ortak bir insanlık ideali geliştirmiştir. Mutluluğun özünün insanın içinde olduğunu iddia ederek bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük erdemleriyle gelişen bir insanlık öngörmüştür. Öyle ki olumsuzluklarla karşılaşan bireylere korunak sağlayabilecek bir ahlak sistemi olarak yapılanmıştır. Ayrıca ilk Stoacıların metinlerinin çoğu günümüze ulaşmamıştır fakat düşüncenin gelişimine yön veren metinlerde temel bilgilere ulaşılmaktadır (Karadeniz, 2012, s. 9-10). Orta Stoa olarak adlandırılan dönemde Eski Stoa'nın ahlak anlayışı daha ılımlı hale gelmiştir. Stoa okulunun başında ön planda olan fizik ve mantık alanındaki sistematik güçler zamanla etkisini yitirerek ahlak üzerinde yoğunlaşmıştır. Dönemin başlıca temsilcileri olan Panaitios ve Poseidonios'un görüşleri Platon ve Aristoteles'in felsefesine yaklaşmıştır. Stoacılığa yönelik teorik ilgi artmış, özellikle Poseidonios felsefeyi bilimlerle bağlantılı hale getirmek için pozitif bilgiye dayatma çabasına girmiştir (Gökberk, 2002, s. 103-104).

Stoa'nın ilk iki dönemiyle ilgili bilgiler oldukça azken üçüncü döneminin düşünürlerinin metinlerinin çoğunluğu günümüze ulaşmıştır. Dolayısıyla Yunanistan'da doğan felsefenin asıl gelişimini Roma'da gerçekleştirdiği ileri sürülebilir (Timuçin, 2018, s. 13). Bu dönemin ön plana çıkan Stoacı figürlerine bilhassa değinmek gerekir. Geç Stoa döneminin ilk temsilcisi olan Seneca, Stoacılığın orta döneminde başlayan felsefenin ahlak konuları üzerinde yoğunlaşmasını devam ettirmiştir. Kendini her çiçekten bal toplayan bir arı gibi bulan ve kendisi dolayısıyla Stoacılığı eleştiren Seneca dönüp dolaşıp eserlerini Stoacı özdeyişlerle bitirir. Erdemin “en yüksek iyi” olduğunu, mutluluğun doğaya uygun yaşamaktan geçtiğini savlar. Dönemin ikinci önemli ismi Epiktetos temel olarak insanın Doğa'ya ve Tanrı'ya tam bir güvenle teslim olduğunda özgür ve mutlu hissedeceğine dair bir dünya görüşüne sahiptir. Roma Stoacılığının son büyük temsilcisi hükümdar Aurelius ise siyasi ve ahlaki idarenin yol gösterici ilkelerini Stoacılıkta bulmuştur. Evrenin ve eşyanın birliği, sürekli değişme, evrensel determinizm, hayatın gelip geçiciliği, ölümün mübremliği, Tanrısal inayet, toplumsal sorumluluk, hoşgörü gibi Stoacı ana tema üzerine düşüncelerini geliştirmiştir. Ayrıca evreni yöneten yüksek gücün akıl olduğunu, insanın toplumsal bir varlık olması dolayısıyla ortak bir yasaya itaat etmesi gerekliliğini düşünür. İşte bu yüzden Aurelius dünyayı site olarak kabul eder. Tüm bu düşünürlerin katkısıyla Stoacılık bir yaşama kılavuzu ve öğütler toplamı olarak günümüze kadar ulaşan bir felsefe olmuştur (Arslan, 2008, s. 209-221). Görüldüğü üzere dönemler ve dönemin öncü filozofları arasında farklılık olsa da Stoa felsefesinin köklenmiş ve bütüncül bir bakışının olduğunu söylemek mümkündür.

Stoa felsefesinin en önemli özelliği felsefeyi mantık, fizik ve ahlak olmak üzere üç bölüme ayırmasıdır. İlk olarak Zenon'un Mantık Üzerine adlı eserinde yaptığı ayrımı Khrysippos, Apollodoros, Eudromos, Diogenes ve Poseidonios devam ettirmiştir. Apollodoros felsefenin bu bölümlerini “alan”, Khrysippos ve Eudromos “biçim”, başkaları ise “tür” olarak adlandırmıştır. Bazıları ilk sıraya mantığı, ikinci sıraya fiziği, üçüncü sıraya ahlakı koyarken bazı Stoacılar ise parçaları birbirinden ayırmayarak hepsini iç içe sınıflandırır. Oysaki Stoa felsefesinin özü bilindiğinde bu bölümlerin nasıl birbiriyle iç içe geçmiş bir biçimde anlamlandırıldığı anlaşılacaktır. Stoacıların benzetmesiyle anlatılırsa, felsefe canlı bir varlığa benzer. Mantık, kemik ve sinirlere; ahlak, etli kısımlara; fizik de ruha karşılık gelir. Yumurtaya benzetildiğinde ise kabuğu, mantığa; akı denilen kısım, ahlaka; içi yani sarısı da fiziğe denk gelir (Laertios, 2007, s. 316).

Stoa felsefesi 16. ve 17. yüzyılların etkili modern düşünce akımı olarak “Yeni-Stoacılık” adı altında kaynaklarda yer bulmuştur. Stoacı ahlak anlayışı, herkesin iyiliğinin gözetilmesinden oluşan yeni hümanizm evrenselciliğinden etkilenerek büyür. Fakat modern hümanizm, Antiklerin ahlak anlayışından farklı biçimde gelişir. Öyle ki Antiklere göre kişi iyiliğe ancak başkalarının iyiliği yoluyla ulaşabileceken, modern hümanizm köklerini Hristiyan öğretilerinden alır (Taylor, 2014, s. 293).

4. Stoa Felsefesinin Temel Öğretileri

Stoacılar göre tüm ahlak incelemelerinin özünde mutluluk sağlamak vardır. Mutluluk ise “doğaya uygun hayat” olarak tanımlanır. Burada doğadan kastedilen hem varlığın özel doğası hem de evrensel doğadır. Özel ve evrensel doğa arasında bir çatışma veya çelişki yoktur. Bu bakışın altındaki mantık, Stoacılar için doğada bulunan canlı varlıklar kendilerinin ve evrenin doğasına uygun davrandıklarında ahlaki eylemlerini gerçekleştirmiş olmasıdır (Arslan, 2008, s. 384). Ussal bir varlık, dürtülerini ortak iyiye yönelttiğinde, kendi gücünün sınırları çerçevesindeki şeyleri aradığında, doğanın kendine sunduğu her şeyi kabullendiğinde doğru yolda ilerlemektedir. Çünkü evrensel

doğanın bir parçasını oluşturmak bunu gerektirmektedir. Doğanın bir parçasını oluşturan bitkilerle kıyaslandığında bitkiler duyarsız ve ustan yoksun olduğu için engellerle karşılaşsa da, insan doğası ussal ve adil bir yapıdadır (Aurelius, 2012, s. 110). İnsanın doğaya uygun davranarak mutluluğu bulmasının nedeni de budur. İnsan, ancak kendine verilen usa bağlı hareket ederek mutlu yaşar. Laertios’a (2007, s. 331) göre içgüdüler ve doğa uygun gelişmiştir. Bazıları canlılardaki ilk dürtünün hazza yönelik olduğunu ileri sürseler de Stoacılar göre haz, eğer gerçekten varsa sonradan oluşmuştur. Çünkü akıl içgüdüleri biçimlendiren yegane şeydir.

Stoacılar göre insanın doğaya uygun hayat sürmesinin önündeki en büyük engel ussal yetilerini engelleyen aşırı duygular ve tutkulardır. Aurelius (2012, s. 103), insan doğasının ikinci ilkesini beden tutkulara direnmesi olarak açıklar. Epiktetos ve Aurelius gibi son dönem Stoacıları iyilik ve kötülüğün, mutluluk ve mutsuzluğun özsel olarak dış şeylere değil sadece insanın kendisine bağlı olduğunu düşünür. Çünkü bunlar doğru, yanlış düşüncelerin ve yargıların sonucudur. Bu bağlamda Stoacıların tutkulara ilişkin öğretileri, insan ruhunu akıl ve bilinç olarak değerlendirmelerinin mantıksal bir sonucu olarak ele aldıkları söylenebilir (Arslan, 2008, s. 394-399). Stoacılar göre tutkular, birer yargı olarak kabul edilir (Laertios, 2007, s. 339).

Stoacılar mutlu yaşamın bir diğer şartını da erdemli yaşam olarak açıklar. Stoacı filozofların evrene yönelik teolojik yaklaşımları dünyayı bir amaç etrafında düzenlenmiş rasyonel bir sistem, içindeki varlıkları dünyanın iyiliğine katkı sağlayan bir bütün olarak benimsemeleridir. Stoacı etikte erdem, biricik “iyi” olandır (Cevizci, 2016, s. 101). Zenon’a göre bilgelik, erdemli olmaktan geçer. Bilge kişinin yapısıyla bağdaşmazlık içindeki kötülük, ruhun birliğinin baskılaması yönüyle insan doğasına aykırıdır. Stoacı ahlakın ideali olan “apatheia” ussal olanla ilişkisi olmayan duygulara yer vermeyerek kötülüğü engeller. Kötülük insanın mutsuz olmasına yol açarken, erdem insana mutluluk verir (Gökberk, 2002, s. 95). Erdemi toplumsal yükümlülükler içinde alıp değerlendiren Stoa filozoflarına göre mutluluk erdemli oluşun bir sonucudur ve erdem mutluluğu amaçlamalıdır. Epiktetos mutluluk-erdem ilişkisini şöyle açıklar: At şarkı söyleyememekten mutsuz olur mu hiç? At ancak koşmadığı zaman mutsuzdur. İnsan aslanları boğazlayamamaktan mutsuz olur mu? Hayır, çünkü insan bunun için yaratılmamıştır. İnsan utancını, iyiliğini, bağlılığını, adalet duygusunu yitirdiği zaman yani yaradılıştaki iyilik ruhunda silinip gittiği zaman mutsuz olur (Timuçin, 2004, s. 195).

Stoacılar göre erdem, iyidir. Sağduyu, adalet, yiğitlik, ölçülülük iyilik sınıflamasındayken; akılsızlık, adaletsizlik gibi durumlar kötüdür. Yaşam, sağlık, haz, güzellik, güç, zenginlik, şöhret ya da tam karşıtları olarak düşünülebilecek ölüm, hastalık, zorluk, fakirlik, soylu olamama gibi durumlar ne yararlı ne de zararlı şeyler olarak görülür. Zira iyilikten yarar sağlaması beklenir (Laertios, 2007, s. 335). Cicero (2012, s. 157), bu noktada iyilikseverliği zayıflık olarak değerlendirenlerin yol açtığı kötülüğe dikkat çeker. Bir başkasına yardım ve iyilik etmeyi en üstün şey olarak konumlandırır. İyiler arasında doğal bir bağ olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda egemen iyilik ve erdem arasında ayırım yapmanın ne kadar zor olduğu ortaya çıkar. Brun’a (2003, s. 93-94) göre erdem ve iyilik aslında aynı şeydir. Bir kişide iyiliğin varlığı erdemli oluşunu gösterir. Bütün erdemler birbirine bağlıdır. Bu yüzden Stoacıların erdem sınıflandırmaları ufak farklılıklardan oluşur.

Stoacı erdeme sahip bir kişinin her ne koşulda olursa olsun benimsemesi gereken davranış biçimini Aurelius (2012, s. 40) şöyle özetler:

Gün ışıyınca kendi kendine şöyle de: bugün meraklılarla, vefasızlarla, kaba, kışkırtıcı, bencil kişilerle karşılaşacağım. Bütün bu kötülükler bu insanların başına, iyiyi ve kötüyü bilmedikleri için geliyor. Ama, iyinin doğasını kavramış ve onun doğru; kötünün doğasını kavramış ve onun yanlış olduğunu bilen, yanlış yapan kimsenin doğasını kavramış ve onun, benimle aynı kandan, aynı tohumdan geldiği için değil, benimle aynı zihni, Tanrısal bir parçayı paylaştığı için akrabam olduğunu bilen bana o insanların hiçbirinden zarar gelemez, hiçbirini beni dürüst olmayan eylemlere bulaştırmayı başaramaz; ne de ben akrabam olan kimseye öfkelenebilirim, ne de ondan nefret edebilirim. Çünkü birbirimize karşılıklı yardım etmek için doğduk biz, tıpkı ayaklar, eller, göz kapakları, iki sıra diş gibi. İşte bu nedenle, birbirine karşı davranmak doğaya aykırıdır; birine kızmak, ondan nefret etmekse, kuşkusuz ona karşı davranmaktır.

Stoacı felsefede erdem üzerinde yükseldiği değerler görüldüğü üzere ruhun akıllı kısmının diğer arzulu ve öfkeli kısımlara üstün gelmesine bağlıdır. Stoacıların ahlak kuramının temelindeki ruh kuramıysa insanın özünü aklın oluştuğu düşüncesine dayandığı için daha az çatışmacıdır. Bu görüş doğal olarak herkesin aklıdan pay aldığı ve ancak aklını doğru kullanan insanın erdemli ve mutlu olacağı tezine dayanmaktadır (Arslan, 2008, s. 328). Stoacılar göre ancak tasarımlarından ve sanılardan kurtulmuş akıl, doğa bilgisine erişebilir. Doğa bilgisi insana yaşama ve mutlu olma ölçüsü verecektir. Mutluluğu yakalamış kişi kendi kendine yeten bir bilgedir. Tıpkı bir kaya parçası gibi artık sarsılması ve yıkılması çok zordur. Stoacılığın ana ilkesine göre her türlü hastalık ve ölüm doğal görülmelidir ve buna karşı sabırlı olmak gerekir. Halbuki insani kötülükler savaşılmaya gereken şeylerdir. İnsan, doğadan gelen her şeyi kucaklarken insandan gelen şeylere karşı koymayı bilmelidir. Stoacı öğretisi doğanın yani aynı babanın çocuklarının kardeş olduklarını ve bundan ötürü birbirleriyle eşit olduklarını savlar. Dolayısıyla insan doğaya bağlı kaldığında tüm insanlığa –hümanizmaya- ve evren yurttaşlığına ait olur (Hançerlioğlu, 1998, s. 168).

Stoacı felsefe öylesi evrensel bir öğretiye ulaşır ki kişinin yaptığı şeyi gerçek bir Romalıya ve insana yaradır biçimde, azimle, gösterişten kaçınarak, titizlikle, özenle ve doğru bir biçimde yapmasını ister. Kişi kendini boş uğraşlardan kurtarır, yaptığı her şeyi yaşamının son edimi gibi yaparsa, tüm hafifliklerden sakınırsa, mantık kurallarından sapmazsa, ikiyüzlülük, bencillik gibi şeylerden hoşnutsuzluğunu yok ederse, kendine saygı duymayı öğrenirse başarıya ulaşır (Aurelius, 2012, s. 41).

Stoacı öğretilerin temelinde mantık vardır. Stoacılar mantık konusuna Aristoteles'ten sonra en fazla katkıyı yapanlardır. Aristoteles gibi mantığı araç olarak yorumlayarak rasyonel söylemin bilimi olarak sınıflandırmışlardır. Mantığı retorik ve diyalektik olarak ikiye ayırmışlardır. Stoacı mantık bir akıl yürütme veya bir dil felsefesinden oluşmamakla birlikte epistemoloji de içeren deneyimciliği benimsemiştir. Stoacılar göre insan zihni doğuştan bir "tabula rasa"dır. İnsan dışındaki nesnel duyu organlarını etkiler ve izlenimi oluşturur. İzlenimlerin tekrar edilmesiyle oluşan imge ve kayıtlar kavramların doğuşuna zemin hazırlar (Cevizci, 2016, s. 98-99).

İnsanın kavramsal dünyasının oluşum sürecindeki içgüdü-akıl ilişkilerine Stoacı filozofların yaklaşımı, insanın eylemlerinde arzunun ve iradenin rolünü ortaya koyar. Stoacılar arzuyla akıl arasında kategorik bir ayrım yaparak akıl sahibi olmayan hayvanların yalnızca arzuyla hareket etmesini, akıl sahibi insanların arzularından sıyrılmış olması gerektiğini ileri sürerler. Böylelikle insani tepkileri, akılsal tepkiler olarak ele alırlar. Öyle ki Stoa felsefesine göre akılsal yargılar dışında arzuların söz etmek doğru değildir (Arslan, 2008, s. 326-327). Stoacılar için insanlar arasındaki asıl farklılık evrensel akıldan kaynaklanır. Dolayısıyla insanlar arasında olduğu kabul edilen soylu-avam, özgür-köle, zengin-yoksul gibi farklılıkların da önemi yoktur. Stoacılar göre Tanrı'nın kendine çizdiği yazgıyı kabul eden bilgilerle, yazgısına karşı koyan budalalar olarak insanları ayırırlar. Stoacılar göre gerçek özgürlüğün farkı da burada ortaya çıkar. Gerçek özgürlük insandan bağımsız koşullara bağlı özgürlük değil, insanın duygularının kölesi olmadan akla uygun davranışlarda bulunmasıyla ortaya çıkar. Bu açıdan bakıldığında köleye özgür denilebilecekken, krala da köle denilebilir (Cevizci, 2016, s. 103). Özgür birey fikrinin ilk biçimlerine Stoa felsefesinde karşılaşılmıştır (Timuçin, 2004, s. 83).

Stoacıların görüşleri doğrultusunda insanları bilgiler ve bilge olmayanlar olmak üzere iki ana gruba ayırdıkları söylenebilir. Bilge insan her türlü yanlıştan ve kusurdan arınmış mükemmel bir varlıkken, bilge olmayan kişinin yaptığı her şey kötü ve kusurludur (Arslan, 2008, s. 403). Çünkü felsefenin insan yaşamındaki en önemli işi iyi ve mutlu bir yaşam kazandırmaktır. Bu da ancak bilge insan olmakla mümkündür. Sağduyu, insani davranışlar, birlik olma, sade bir hayat sürme bilge insanın yaşamının vazgeçilmezleridir (Seneca, 1992, s. 34). Stoacı bilgelik dünya ile insanları barıştıracak bir bilgeliktir. Dünya ile denge kurmanın en olanaklı yoludur (Brun, 2003, s. 97-98). İşte bu yüzden Stoacılık son derece geniş kapsamlı birlikli bir dünya görüşü; bilgi kuramı, varlık kuramı, doğa felsefesi ve ahlak felsefesinin dahil olduğu bir yaşam kılavuzu ve öğretiler toplamıdır. Varlığı, doğayı ve insanı bir bütün olarak ele alarak tüm boyutlarıyla anlamaya ve anlatmaya çalışır (Arslan, 2008, s. 220-221).

5. Changing Lanes Filmine Stoacı Perspektiften Bakmak

Roger Michell'in yönettiği *Changing Lanes*, melodram/gerilim türünde bir film. Film, Gavin Banek (Ben Affleck) ve Doyle Gipson (Samuel L. Jackson)'un araba kazası nedeniyle kesişen hayatların nasıl karmaşık bir hal aldığı konu edinmektedir. Gavin, genç bir Wall Street avukatıdır. Çalıştığı şirketin ortaklarından Delano'nun kızı Cynthia Delano Banek ile evlidir. Gavin, bir vakfın yönetimini almak üzere önemli bir belgeyi mahkemeye sunacaktır. Doyle ise hayatını düzene sokmak için alkol bağımlılığından kurtulmuş ve çocuklarını yaşatacağı ev için kredi çekmiştir. Gavin'le araba kazası yaptıkları sırada çocuklarının velayet davasının görüleceği mahkemeye yetişmeye çalışmaktadır. Doyle'dan daha aceleci davranan Gavin sigorta acentesine haber vermek istemez. Gavin mahkemeye yetişirken, Doyle yetişemez. Bu durumda Doyle'un eski karısı Oregon'a taşınacaktır ve çocuklarını sonsuza dek kaybedecektir. Gavin ise evrakları Doyle'a yanlışlıkla vermiştir. Bu belge olmadan Mina şirkete sahtecilik suçundan dava açabilecek, Gavin'i ve şirketin diğer üyelerini hapse gönderebilecektir. Doyle, belgeyi çoktan çöpe atmıştır. Bu noktadan sonra her iki adam da kendilerini tehlikeli bir intikam alma sürecinin içinde bulurlar. Hikayenin sonunda girdikleri kötülük yarışından pişman olarak birbirlerine verdikleri zararı telafi etmeye çalışırlar.

Stoa felsefesinin önemli temsilcilerinden Seneca'ya (2017, s. 17) göre, insan ruhunun iyiyi ve erdemi öğrenmesinin tek yolu felsefedir. Tıpkı Seneca gibi Aurelius da, bizi koruyacak biricik şeyin felsefe olduğunu söyler. Aurelius'a (2012, s. 45) göre neredeyse bir an gibi süren ömür, kargaşaya hazırdır. Yazgının öngörülemezliği insanı güvensizlik duygusuyla yaşatır. Bu çıkmazda felsefe, insan ruhunun içindeki saflığı koruyabilmesini sağlar. Bu çerçeveden bakıldığında Gavin ve Doyle'un girdiği kötülük eylemi odağında gelişen çıkmaz, duygu ve rasyonel düşünce arasındaki mücadeleyi Stoacı bir perspektiften tasvir etmektedir. Film boyunca eylemleri yönlendiren duygu yoğunluğu giderek daha fazla sıkıntıya yol açarken, filmin sonunda rasyonel kararlar veren yani duygularından arınan karakterler mutluluğa ulaşırlar. Bu bakışla film, karakterlerin rasyonel yönde gerçekleşen eylemlerinin sonuçlarının mutlulukla ilişkisini Stoa felsefesi bakışıyla ele almaya imkan tanır. Öyle ki Stoacı felsefeye göre insan gerçek mutluluğa ancak rasyonel düşünce ve eylem aracılığıyla yani doğayla uyum

çinde yaşayarak erişir. Filmdeki karakterleri harekete geçiren en önemli itki duygularına yenik düşmeleridir. İntikam almak için harekete geçtikleri her eylem karakterleri kötülüğe daha fazla yaklaştırırken, çözümden ve iyilikten daha çok uzaklaştırdığı açık biçimde ortaya konulmuştur.

Stoa fiziğinde rastlantılara yer yoktur. Evrenin yasasında her şey önceden belirlenmiş bir amaç çerçevesinde düzenlenir (Cicero, 2012, s. 21). Gavin ve Doyle'un yaşadığı beklenmedik kaza, kendilerine farklı bakış açısı kazanacakları bir kapı aralar. Nitekim Stoacılık her olayın bir nedeni olduğu, bu nedenin Tanrı olduğunu ve Tanrısal aklın değişmezliğini benimser (Arslan, 2008, s. 338-339). Seneca'ya (2017, s. 45) göre, kötü gibi görünen olaylar aslında kötülük getirmez. Şanssızlık ve zorluk olarak görülebilecek bir olay o durumu yaşayacak insanlar için, belki de tüm insanlık için faydalıdır. Çarpışma anında Doyle "Bütün davranışlarımı doğru yapmak istiyorum" derken Gavin "Gelecek sefere daha şanslı ol" yanıtıyla kaza mahallinden uzaklaşmıştır. İki farklı bakış açısının ortaya konulduğu bu diyalogdan hareket edildiğinde Stoacılara göre doğadaki her varlık kendi doğasına uygun davrandığında mutluluğa erişir. İnsan, akli bir varlık olduğu için insanın iyiliği doğasına uygun olan akli davranmasından geçmektedir. Seneca'ya göre her şeyin değeri kendine özgü iyiliğiyle ölçülür. Nasıl ki yük hayvanının sırtının ne kadar güçlü olduğu soruluyorsa; köpeğin koku alma yeteneği, iz sürmesi, koşması ana niteliğiye; insanın yaratıldığı amaç, temel değerlendirme ölçütü "iyi" olmasıdır. İnsandaki en iyi ise "akıl"dır. İnsan aklıyla diğer canlıların önünde gider. Zira aslan gibi güçlü, tavus kuşu kadar güzel, atlar kadar hızlı olabilir. Bu konularda hayvanlardan geri kalmazken, insanda en büyük olan şey "akıl"dır. Akıl, doğru ve engin olduğunda insan mutluluğa ve yaradılışının sınırına erişir (Seneca, 1992, s. 179-180). Stoacılara göre aklın önündeki en büyük engel, insanın duygularına ve tutkularına kapılmasıdır. Bu bakışla Gavin ve Doyle'un sorunlarını çözümden uzaklaştıran yegane neden olarak aklın yolundan sapmaları öne sürülebilir. Kazadan sonra karşılaştıkları ilk anda Doyle doğru olanı yapmalarını isterken, Gavin'in sigorta şirketini çağırılmayarak çek vermeye çalışması Doyle'un duygularına yenik düştüğü intikam girişimine neden olur. Stoacıların tutkular konusunda yaptıkları açıklamaların büyük bölümüne sahip olan Krizippos'a göre akıl-dışı davranışların ve aşırı içtepilerin kökeninde tutkular vardır (Arslan, 2008, s. 395-396). Gavin ve Doyle daha önce iyiliğe teşebbüs etseler de karşılıklı intikam alma süreci onları bu değerden uzaklaştırır. Karakterlerin hayatındaki düğüm, duygularından arınma kadar çözümlenmez. Hikayede kötülüğün çözüme kavuşturduğu noktalar bir kaç aşamada gerçekleşir. Kötülük silsilesi gibi süregelen eylemler Gavin'in duygularından arınmasıyla son bulur. Yani Gavin'in başlattığı düğümü yine Gavin çözer. Öyle ki Stoacı bakışa göre bir kötülük hoşgörülebilir (Seneca, 2019, s. 32).

Filmin iki karakteri arasındaki pasif-agresif çatışmanın çözüm süreci, Stoacı bakışın duygu üzerindeki etkilerinin vurgulanması olarak okunabilir. Bu çatışmanın araçları Gavin'in, Doyle'un ev almak için çektiği banka kredisini iptal ettirmesi, buna karşılık Doyle'un, Gavin'in arabasının tekerleğinin parçalarını çıkartarak büyük bir trafik kazası yapmasına neden olması, Doyle'un çocukları önünde polislerle okuldan uzaklaştırılması olarak sıralanabilir. Stoacı bakış gerçek hayatta insanların sık sık karşılaştığı duygusal tepkileri doğuracak, olaylara çözüm olabilecek bir yaşam öğretisi üzerine temellenmiştir. İnsanlar sıklıkla rasyonel seçimler yerine tutkularına boyun eğerler. Bu da doğaya uygun yaşamın önündeki en büyük handikaptır. Hikayede Gavin'i doğasına yaklaştıran itkilere biri şirkette çalışmak için görüşmeye çağırıldığı hukuk mezunu bir gençle diyalogunda açığa çıkarılır: "İnsanların temelde iyi olduklarını düşünüyorum" ifadesini kullanan stajyer adayı Gavin'in "Bu düşüncelerini senden duymak için sana işi vereceğim" sözleriyle işe alınır. Bu sahne sonrasında Gavin, kötülük yaptıktan vazgeçerek mahkemeye tüm suçu kendi üzerine alan bir dilekçe yazar. Gavin'e göre herkes kendi mektubunu yazmalıdır. Benzer şekilde hapisten çıkan Doyle'un "Tanrım bana değiştiremediklerimi kabul etme gücü ver" sözlerini yeniden hayatın akışına katılmak istemesi olarak okumak olanaklıdır. Doyle'un intikamdan vazgeçtiği bu nokta tam da Aurelius'un Stoacı değer dizgesi çerçevesinde okunabilir.

Aurelius'a (2012, s. 44-45) göre, insanın başına gelen herhangi bir şeye öfkelenmesi evrenin doğasına aykırıdır. İnsan ruhunun en alçaltılmış hali, ruhunun evrende bir apse ya da ura dönüşmesidir. Bu durum tamamen kişni kendi elindedir. Aurelius insanın ruhunu alçaltan şeyler olarak bir insandan yüz çevirmesi, aşırı öfkelenmesi, hazza ve acıya yenik düşmesi, ikiyüzlü davranması -gerçeğe uymayan ya da gerçeğe aykırı davranması- davranışlarını amaçsız olarak yani rastgele, düşüncesizce yapmasıdır. Aurelius'un bahsettiği insan ruhunu "urlaştırın" nedenlerin hikaye boyunca somutlaştırıldığını söylemek olanaklıdır. Sırayla gidilecek olursa, daha ilk sahneden Gavin'in, Doyle'un ısrarlarına rağmen yüzüstü bırakarak gitmesi; Doyle'un öfkelenerek Gavin için çok önemli olduğunu anladığı dosyayı attığı çöpten alarak ve kaza anında Gavin'in ona sarf ettiği "Gelecek sefere daha şanslı ol" ifadesiyle birlikte şantaj aracı olarak kullanması; Gavin'in para kazanma hazzına yenik düşerek bir vakfın dolandırılmasına yardım etmesi; Gavin'in çalıştığı şirketin davayı kazanması için sahte evrak düzenlemesi ve Doyle'dan dosyayı geri almak için banka hesaplarıyla oynatması; Doyle'un intikam almak için Gavin'in arabasının tekerleriyle oynayarak neredeyse ölümüne neden olabilecek bir kazaya sebebiyet vermesi Aurelius'un sıraladığı doğaya aykırı davranışlara örnek gösterilebilir.

Stoacıların kusursuz iyisi, doğanın gerektirdiği kusursuzluktan ileri gelmektedir. Çirkinlik ise adaletsizlik, korkaklık, düzensizlik ve aptallıktan türemektedir (Laertios, 2007, s. 335-336). Stoa bilgeliği birdir. Ancak doğaya boyun eğildiğinde iyiliğe katılmak mümkündür. İyi olan doğru olan, doğru olan ise yaşamdır. Yaşamı ise akıl

yönetmelidir (Brun, 2003, s. 91). Çünkü akıl her zaman iyiliğin tarafındadır. Hikayenin sonunda Gavin'in "Kendimle yaşayabiliyorum çünkü günün sonunda kötülükten çok iyilik yaptığıma inanıyorum" sözleriyle filmin başından beri çatışma içinde olan iyilik-kötülük ikilemine vurgu yapılır. Stoa felsefesinde kötülük, Antik Çağ'lardan yakın zamanlara kadar benzer biçimlerde tekerrür eden insanın bir çok kez gördüğü bir şeydir (Aurelius, 2012, s. 96). Dolayısıyla her iki karakterin farklı eylemlerde bulunsalar da benzer iyilik-kötülük çatışması içine girdiği ve yaşamlarında benzer sonuçlar doğurması nedeniyle kötülükten vazgeçtiği ileri sürülebilir. *Changing Lanes*, Stoacıların duygulara kapılmanın yaşama olumsuzluk getireceği fikri ile örtüşen bir anlatı yapılanmasına sahiptir. Karakterler rasyonel düşünme, bilgeliğe erişme, adaleti sağlama, kötü alışkanlıklardan uzak durma, kin duyma gibi olumsuz duygulardan arınarak erdemli bir yol seçene kadar mutlu olamazlar. Nitekim Stoacı filozoflar evrende kötülüğün varlığını reddetmeye varacak kadar iyiliğin mükemmel bir şekilde tüm kainata nüfuz ettiğini düşünürler. Bu düşüncelerinin temelinde evrenin bütününde ve parçalarında Tanrı'nın ve aklın, dolayısıyla iyiliğin olması yönündeki değerler yatar (Arslan, 2008, s. 362). Bu demektir ki kimse doğuştan iyi ya da kötü değildir. Aklın ereğine ulaşan herkes iyiliğe de ulaşmış olur.

Stoa felsefesine göre insanlar birbirine karşı yakınlık ve sevgi duyması gereken varlıklardır. Daha birbirlerini tanımadıkları, ilk kez karşılaştıkları kaza anında Gavin, Doyle'u zor durumda bırakıp giderken, filmin sonunda çocuklarını almasını sağlayacak banka kredisini alması ve eski karısıyla barışması için elinden geleni yapar. Stoacı bakışta evren akıllı, amacı olan, iyi bir varlık tarafından yönetilir. Bütün varlıklar içlerinde taşıdıkları etkin ilkedeki dolaylı birbirlerine bağlıdır. Dolayısıyla birbirlerine düşmanlık beslemeleri şöyle dursun birbirlerine karşı, kendilerine duydukları kadar dostluk ve sevgi duymaları gerekir (Arslan, 2008, s. 376-377).

Bu noktada Gavin ve Doyle'un hikayenin sonunda ulaştıkları konuma bağlı olarak Stoa felsefesinde önemli kavramlardan biri olan "apatheia"ya değinmek gerekir. Stoacı felsefeye göre duygularının ve tutkularının ötesine geçebilmiş bilge kişi "apatheia"ya ulaşmıştır (Taylor, 2014, s. 138-139). Bu yaklaşım duygularla ilişkiyi tamamen kesmeyi değil, akıldışı duygularla ilişkiyi kesmeyi yeğler. Yani kişiyi doğanın, aklın, erdemin sınırları dışına çıkaracak duygulardır. Gavin hikayenin başında güzel olan her şeye sahip popüler bir Wall Street avukatıdır. Prestijli bir işi, sadık bir eşi ve pahalı bir yata vardır. Doyle ile karşılaşması hayatını kökten değiştiren bir ahlak etiği sorgulaması yapmasına yol açar. Gavin ancak karşısındakiyle empati kurduğunda yeniden iç huzurunu yakalayabilmiştir. Her iki karakter de öfkeyle verdikleri tepkilerin ne kadar saçma olduğunu görür. Nitekim final sahnesinde bir araya geldiklerinde ortada hiç gergin bir hava yoktur. Öfkenin olayları yorumlamadaki objektifliği nasıl bozduğunu anlamışlardır. Doyle, hikayenin başında alkol bağımlılığını yok ederek hayatındaki kaosu çözdüğüne inanmaktadır. Hayatında açtığı yeni sayfada artık her şeyi doğru yapmak ve ailesine tekrar kavuşmak istemektedir. Öyle ki Doyle ile karşılaşılan ilk sahnede insanların ruhunu tedavi etmek amacıyla bir araya geldiği bir seminerde söz alarak şu sözleri söylemiştir: "Kendimi şampanya gibi hissediyorum. Ardındaki kutlama fikrini anlıyorum. Şampanyanın içindeki kabarcıkları iyi ve güzel olarak görüyorum. Ruhumu yok eden bir şey olarak değil, onu neşeye dolduran bir şey olarak. Söylemeye çalıştığım şey şu: ben şampanya içmek istemiyorum ben zaten şampanyayım. Yaşamak çok güzel ve benimle paylaştığınız için teşekkür ederim." Ancak Doyle, Gavin'le karşılaştıktan sonra çözmesi gereken bir problemi daha olduğunu anlar. En kötü düşmanı, kendi öfkesidir. Doyle ve Gavin bireysel güçlerini ortaya koyarken öfkelerine yenik düştikleri zamanlarda izleyici, kötülük hakkında soru işaretleriyle dolar. Filmde altı çizilen kötülük kavramı, Stoacı bakışta önemli kavramlardan olan objektif değer anlayışına kavuştuklarında iyiliğe dönüşür. Film, "apatheia" kavramının mutluluğa ulaşırken saf bir duygusuzluk değil, olumsuz duygulardan arınmak olduğunun altını çizmiştir. Stoacılar "apatheia"nın sadece duyarsızlık olmadığını anlatmak için ve büyük çaba sarf etmişlerdir. Özellikle Aristoteles'in psikolojisinde önemli bir yere sahip olan "apatheia" iradeli yaşamı işaret etmektedir (Peters, 2004, s. 37-38).

Son olarak filmde bulgularanan Stoacı felsefenin çeşitli temalarının birbiriyle sıkı bir ilişki içinde olduğu ileri sürülebilir. Rasyonel düşünme, ahlaki etik, doğaya uygun davranma, erdemlilik, tutkuların arınma, objektif değer anlayışı gibi görüşlerden herhangi birini ele almak diğeriyle ilişkili açıklamayı gerektirir. Dolayısıyla filmde Stoacı bakışın çeşitli parametreleriyle ortaya çıktığını söylemek olanaklıdır. Stoacılığı metropol bir şehirde, modern toplum bireyleri üzerinde bulgulamak, kadim bir felsefi öğretinin modern toplumda yaşanan zorluklarla ilgili değerli çözümler bulduğu iddiasında bulunmayı mümkün kılar. *Changing Lanes* çoğu insanın günlük yaşamda sık karşılaşacağı insanlara karşı bu felsefeyi nasıl kullanarak mutluluğa erişebileceğine dair ipuçları vermektedir.

6. Sonuç

Roger Michell'in *Changing Lanes* filmi, çağına tanıklık ederek bireylerin yaşadığı bir takım sorunlar üzerinden Antik Yunan felsefesinin Stoacı öğretilerinin günümüze nasıl uyarlanabileceğini göstermiştir. Film aracılığıyla duygu ve rasyonel düşünce arasındaki çatışma, mutlu hayata ulaşmada tutkuların engelleyiciliği, insanın doğa ile uyumlu yaşamaya olan yatkınlığı, Stoacı perspektiften değerlendirilmiştir. İlk olarak çalışmada Stoa felsefesini anlamaya yönelik bir çerçeve çizilmiş, Stoacılığın temel öğretileri üzerinde durulmuştur. Filmin olay örgüsü büyük bir hukuk firmasının avukatı olan Gavin Banek ve çocuklarının velayet davasının görüleceği mahkemeye gitmeye çalışan Doyle Gipson'un arabası çarpışmasıyla başlamıştır. Gavin ve Doyle'un kaderinin kesişmesi, hem olay örgüsünde hem de karakter dönüşümünde Stoa felsefesinin izlerini sürmeyi mümkün kılmıştır.

Stoacı felsefe, son derece kapsamlı ve derinlikli bir dünya görüşünü yansıtmaktadır. Çevresindeki olayları değiştirmeye muktedir olmayan insan için çok kapsamlı bir yaşam kılavuzuna dönüşebilir. Bu kılavuz olaylara yönelik bakış açısını değiştirilmesine yardımcı olur. Gavin ve Doyle’un hayatını kökten birer ahlak etiği sorgulamasına götüren sürece girmeleriyle Stoa felsefesinin öğretileri anlatının çeşitli noktalarında teker teker belirir. Kaotik yapılanmaya sahip öykü ilerledikçe rasyonel düşüncenin idealleştirildiği Stoacı bakış giderek daha fazla meşruiyet kazanır. Duyguların mutluluğa ulaşmadaki olumsuz etkisi haklı çıkarılır. Olay örgüsü izleyicide, filmin başında karakterler olumsuz duyguları reddederek rasyonel davranıyordu öykü boyunca zincirleme bir biçimde gerçekleşen kaos ortaya çıkmazdı düşüncesini geliştirir. “İnsan için en iyi yol alan aklın ve erdemli niteliklerin seçilmeden, asla mutluluğa erişilemeyeceği” öğretilerine ulaştırır. Yani Gavin ve Doyle Stoa felsefesinin önemli kavramlarından olan “apatheia”ya ulaştığında mutluluğuna engel olabilecek şeyleri alt etmiş olur. “Apatheia” kavramını tıpkı özünde olduğu gibi duygusuzluk olarak değil, olumsuz tutkuların arınması olarak yansıtır. Baş karakterlerin pasif-agresif çatışma yaşadığı bir günün nihayetinde kötülükten vazgeçerek iyiliği seçmeleri gösterilir. Filmin sonunda karakterler Stoacı erdemini yeğlediği gibi duygulanımla girdikleri mücadeleyi kazanarak “aklı” yolu seçerler. Böylelikle Stoacı bakış, rasyonel davranışı teşvik edici olarak konumlandırılmış olur.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde filmin, modern toplum içindeki zorlukları aşarak kendi içsel yolculuğuna dönmek isteyen modern bireye Stoacılığın pratikte nasıl işlerlik kazanacağını gösterdiği ileri sürülebilir. Dolayısıyla film, Stoa akımının özünü anlamak ve gerçek hayatta nasıl uygulanacağını görmek bakımından önemli bir konumdadır. Aynı zamanda film, Stoacılığın günümüzde popüler bir hale gelmesinin de altını çizerken erdemsizlik olarak nitelediği servet yönetimi, adalet, yoksulluk, başkaları üzerinde güç kullanma gibi konularla nasıl başa çıkılabileceğine de değinir. Bu yönüyle Stoa felsefesinin Helenistik dönemdeki zenginliğin getireceği olumsuzluklardan nasıl korunmak gerektiğini öğütleyen psikolojik bir sığınak işlevi gördüğü zamanları hatırlatır. Aurelius’un (2012, s. 80) ifadesiyle “Her zaman mutlu yaşayabilirsin, çünkü doğru yolu izlemek, ona göre düşünmek ve davranmak senin elindedir [...] Kendi iyiliğini doğruyu istemekle ve doğru davranmakta ara ve arzularını buna göre sınırlandır”. Bu bakış üzerine inşa edilen *Changing Lanes*, insanın “aklı” yetilerini kılavuz olarak kullanarak iyiliğe erişebileceği ve insanın en büyük iyiliğinin kendinde olduğu anlayışını yeniden üretir.

Kaynakça

- Arslan, A. (2008). *İlkçağ felsefe tarihi Helenistik dönem felsefesi: Epikurosçular Stoacılar Septikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aurelius, M. (2012). *Düşünceler*. (Ş. Karadeniz, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. doi: 10.31592/aeusbed.598299
- Boethius. (2017). *Felsefenin tesellisi*. (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Brun, J. (2003). *Stoa felsefesi*. (M. Atıcı, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (2016). *Felsefenin kısa tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cicero. (2012). *De Natura deorum Tanrıların doğası*. (Ç. Menzilioğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gökberk, M. (2002). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1998). *Felsefe ansiklopedisi kavramlar ve akımlar* (3. Baskı. Cilt 6, S-T). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kabadayı, L. (2013). *Film eleştirisi kuramsal çerçeve ve sinemamızdan örnek çözümler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karadeniz, Ş. (2012). *Düşünceler (Marcus Aurelius)* (Çevirmen notu). (Ş. Karadeniz, Çev.). İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- Laertios, D. (2007). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. (C. Şentuna, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar 2*. (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayınodası.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan felsefesi terimleri sözlüğü tarihsel bir okuma*. (H. Hünler, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Seneca, L. A. (1992). *Ahlaki mektuplar*. (T. Uzel, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Seneca, L. A. (2017). *Tanrısal öngörü*. (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınevi.

- Seneca, L. A. (2019). *Hoşgörü üzerine ruh dinginliği üzerine*. (B. Demiriş, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Taylor, C. (2014). *Seküler çağ*. (D. Körpe, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü*. (5. Baskı). İstanbul: Bulut Yayınları.
- Timuçin, A. (2018). *Stoa ahlakı*. Hatice Nur Erkızan (Ed.), *Özne Felsefe, Bilim ve Sanat Yazıları Stoa Felsefesi* (s. 13-19) içinde. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Zeller, E. (2008). *Grek felsefesi tarihi*. (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.